

”Orðstirr deyr aldregi” – Tegnér-statuens minderuner

Michael Lerche Nielsen

Fig. 1. Tegnér statuen i Lundagård (1853) set i profil med runestenen (foto forfatteren).

Travle lundensere, studerende og turister passerer dagligt forbi statuen af Esaias Tegnér i Lundagård i skyggen af store træer og med udsyn til domkirkens imponerende apsis (fig. 1). Statuens placering er ikke tilfældig. I sin tid først som docent og adjunkt i æstetik, siden professor i græsk ved Lunds universitet 1812–1824 slog Tegnér igennem som svensk romantiks betydeligste forfatter. Det var i 1820’ernes Lund, at Tegnér skrev sit måske mest kendte værk, Frithiofs saga.

Mindre kendt er det måske, at den person, hvis fødselsdag er anledningen til denne artikel, ligeledes har haft sin daglige dont i disse omgivelser. Og selvom det kan synes at være en uærbødig sammenstilling, er der flere faglige parametre til fælles mellem Tegnér og Stille: teologien og den passionerede interesse for

det nordiske. Ja selv biografisk kan der peges på visse fællestræk: Tegnér-slægten er ligesom slægten Stille forankret i Småland, og minsandten om ikke fødselaren ligesom Tegnér forlod lærdomssædet i Lund til fordel for en karriere i Växjö, om end karrierevejen, bortset fra elokvente forelæsninger i henholdsvis katedralskolen og Linnéuniversitetet gik i forskellig retning.

Statuen af Tegnér hviler albuen på en runesten med en lang indskrift. Eftersom runerne, såvel gamle som nye, er min mangeårige berøringsflade med Per Stille, udgør Tegnér’s minderuner en passende ramme for dette festskriftbidrag.

Tegnér-statuen

Efter Tegnér’s død i 1846 blev der ved en national indsamling tilvejebragt midler til at rejse en statue over digterkongen. Opgaven tilfaldt billedhuggeren Carl Gustaf Qvarnström (1810–1867), og statuen blev efter støbning i Ferdinand von Millers bronze-

støberi i München afsløret i Lundagård 1853. Den kendte publicist August Sohlman (1824–1874) giver følgende samtidige skildring af begivenheden i Svea Folk-kalender.¹ Fremstillingen, der er typisk for tidsåndens heroiserende og patosfyldte stil, afspejler samtidens vurdering af kunstværket:

Det bland Qvarnströms arbeten, som är berömdast och mest känt bland allmänheten, är Tegnér's statyen. Då genom frivilliga bidrag öfver hela landet tillräckliga medel blifvit samlade för en bildstod, genom hvilken den nuvarande generationen ville på ett varaktigt sätt visa, huru djupt den erkände Tegnér's skaldestorhet, uppdrogs åt Qvarnström utförandet af detta monument. Han fullbordade modellen till detsamma våren 1850, och sedan gjutningen i bronz lyckligen försiggått i München, blef statyen i Juni månad 1853 upprest under Lundagårdens kronor och högtidligen invigd. Denna kolossala staty framställer Frithiofs-skalden i hans tidigare medelålder på höjden af kraft och snille. I anletsdragen har sträfvandet efter det sköna icke undanträngt prägeln af lefvande egenomlighet; det karakteristiskt uttrycksfulla, det individuelt verkliga. Gestalten hvilar på venstra foten i en fri och ädel ställning, med den högra armen stödd på harpan och en runsten; i högra handen håller han ett skrifstift, i den venstra en till hälften sammanslagen bok; hufvudet är upplyftadt, man ser på pannan, blicken och det helas uttryck, att det är skalden, som med klar och glad blick skådar in i lifvet och der finner poësiens rika skatter. Figurens öfre del framträder, såsom tillbörligt, med öfvervägande klarhet, och betraktarens blick drages straxt ovilkorligen till detta lugna och ändock så strålande ansigte. Det är ingen lätt sak att lämpa nutidens drägt till plastikens fordringar, men äfven denna uppgift har konstnären löst på ett utmärkt sätt; han har förstått att lätt och plastiskt draperas kappan och behandla hela drägten fritt och poëtiskt. Lagerkransen sitter ej på pannan, utan på harpan; på stenen läses i runskrift orden ur Havamal: ”Ett vet jag som icke dör, domen om dödan man.”

En mindre højstemt beskrivelse og et mere kritisk, kunstnerisk skudsmål findes hos den danske teolog, politiker og rektor for Københavns Universitet, H. N. Clausen (1793–1877):²

I Sommeren 1853 festligholdt Universitetet i Lund Afsløringen af Tegnér's Billedstøtte (22de Juni), og jeg fulgte Indbydelsen til som Universitets-Rektor at overvære Festen. Det var synderlig nok det første Besøg i Universitetsstaden; men jeg gjorde det nu i Selskab med min Hustru, Søn og Døtre. Den af Brunius restaurerede Domkirke gav mig Indtrykket af et ilde mishandlet Oldtidsværk; kun Kryptkirken er bleven forskaanet og har bevaret sin oprindelige, højtidsfulde Karakter. Tegnér's Statue af Qvarnström i den skjæve Stilling, med den plumpe Rytterkappe kastet over den ene Skulder, syntes mig lidet tiltalende. Men Festdagen var højtidelig og stilfuld. Jeg medbragte et Digt af Plough³ med sædvanlig Kjærnefuldhed og Formskjønhed, og ved Festbordet fremhæ-

1 Sohlman 1854, s. 152 f.

2 Clausen 1877, s. 410.

3 Ploug 1862, s. 263–265.

vede jeg Dagen som Hædersdag for den svenske Nation, ”ikke blot fordi et Folk hædrer sig selv ved at hædre sine store Mænd, men ogsaa fordi det svenske Folk har fostret de Helte og skabt den glørværdige Historie, der har begejstret den nationale Digter.”

Jeg finder selv statuen vellykket: Nutidens betragter føres med Tegnér's viltre lokker, den skødesløst slængte digter- eller doktorkappe over runestenen, laurbærkransen og lyren tilbage til epokens følelsesladne omgangsformer, den romantiske pathos og dyrkelsen af digtergeniuset. Statuen er desuden repræsentativ for samtidens stilidealer. Der er fx stor lighed med den østrigske skulptør Ludwig Schallers få år ældre statue (fra 1850) af den tyske digterfilosof Johann Gottfried von Herder (1744–1803), som kan ses i Weimar. En anden parallel kunne være J. A. Jerichaus statue af naturvidenskabsmanden H.C. Ørsted (1777–1851), der iført kappe og instrumenter monumentalt flankeres af de tre norner. Ørsted-statuen blev påbegyndt 1858 og rejst 1876 i Københavns første rigtige park: Ørstedsparken.

Man kan måske undre sig over, at digteren ikke læner sig op ad en græsk stele, når det nu var dette sprogfag, der bandt Tegnér til Lund. Men dels var antikken blevet umoderne i 1800-tallets midte, dels huskes Tegnér, som påpeget af skandinavisterne Sohlman og Clausen, især for sin promovering af den nordiske åndskultur. Denne befolkes som bekendt af oldtidsminder herunder bautastene og runestene, snekker for brusende sejl på vej mod hædersdåd i fjerne lande, runebeskrevne sværd, magiske hjelme og farvestrålende skjolde osv. Det hele frembragt ved sand manddomskraft eller kvindedåd ud-sprunget af den ubesmittede nordiske ånd.

Romantikens litterære attributter står nærmest i kø i Tegnér's epokeskabende Frithiofs saga, der blev trykt i sin helhed første gang i 1825, og hvor runerne i spiller en fremtrædende rolle. Det hedder om Frithiofs eget forhold til runerne i 1. romance, ”Frithiof och Ingeborg”, strofe 8:⁴

Det var så gladt, det var så kärt,
när han sin första runa lärt.
En kung var ej som han i ära,
den runan fick han Ingeborg lära.

I 3. romance, ”Frithiof tager arf efter sin Fader”, præsenteres det dværgesmedede sværd Angurvadel: ”Hjaltet var hamradt af guld, men runor syntes på klingan, / underbara, ej kända i Nord, men de kändes vid solens / portar, der fäderne bott, förrn Asarne förde dem hitupp. / Matta lyste de runor alltjemt, när fred var i landet, / men när Hildur begynte sin lek, då brunno de alla / röda som hanens kam, när han kämpar: förlorad var den, som / mötte i slagtingens natt den klingan med lågande runor.” Til samlingen af kostbarheder følger også en arming ”smidd av Nordiska sagans Vulkan, den haltande Vaulund”, samt skibet Ellida. Runestenen dukker op i 4. romance, ”Frithiofs Frieri”, strofe 23, hvor Frithiof beskriver sig selv som en stolt og ædel nordbo:

4 Citaterne er taget fra Frithiofs Saga, 7. oplaga, Stockholm 1842.

Min far var ej konung, ej jarl en gång,
dock lefver hans minne i skaldens sång.
Höghvälfda grifter
förtälja på runsten min ätts bedrifter.

Runestenen

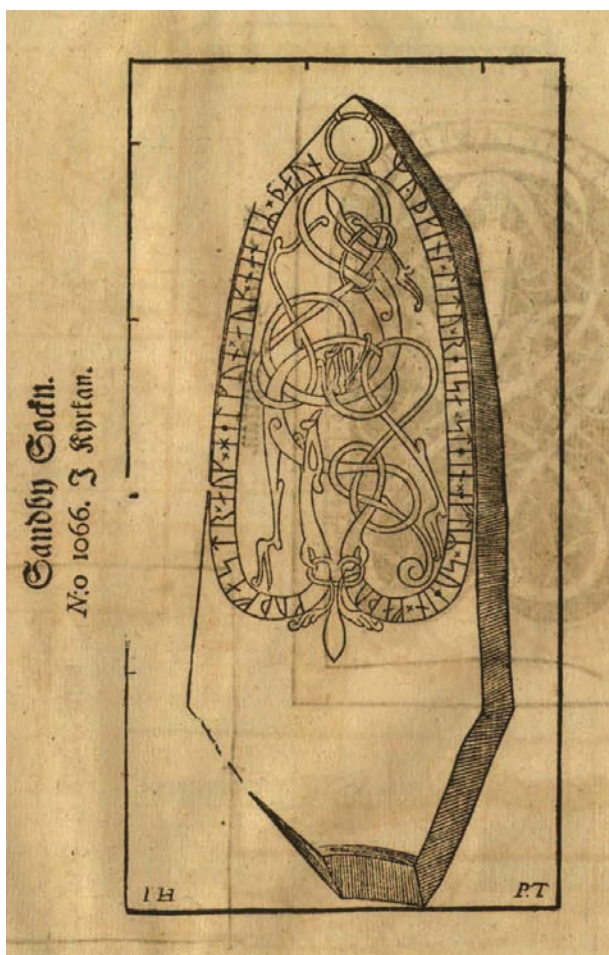

Fig. 2-3 Runestenen fra Sandby på Öland i Johan Göranssons Bautil 1750 N(© Umeå Rare Books) til venstre og Ölands runinskrifter 1900 til højre (skanning efter original).

Kendere af vikingetiden vil straks identificere dyreornamentikken på Tegnér-statuens runesten som en stiliseret udgave af runestensstilen, der er en variant af senvikingetidens Urnesstil. Tegnér's runesten er ikke et fantasiprodukt, men har et direkte forbillede i Sandby kyrka på Öland. Skulptøren har næppe selv set den ölandske runesten, men har i stedet kopieret træsnittet i Johan Göranssons Bautil ⁵ (fig 2). En sammenligning med Robert Haglunds smukke ætsning i Ölands runinskrifter ⁶ (fig. 3), afslører, at Johan Hadorph og Petrus Törnwall fra Antikvitetsakademien, der har signeret træsnittet i Bautil,

⁵ Göransson 1750, s. 291 (nr. 1066).

⁶ Ölands runinskrifter, första häftet 1900, plansch XVI.

August Sohlmans oversættelse i citatet ovenfor stemmer dårligt med runeteksten på statuen, hvor man forgæves leder efter ordet for ”dom” i oversættelsen. I stedet betyder orðstírr som nævnt ’berømmelse’. Forklaringen er, at Sohlman forveksler to strofer i Hávamál. De to strofer, som i standardudgaverne nummereres 76–77, gengives nedenfor sammen med Afzelius’ oversættelse af ”Odens höga sång den gamla”:⁹

76. Deyr fé, deyja frændr, deyr sjalfr it sama, en orðstírr deyr aldregi, hveim er sér góðan getr.	Bort dör din hjord, bort dö dina fränder och sjelf dör du äfven: men ryckett aldrig skall dö för den, som sig ett godt förvärfvar.

77. Deyr fé, deyja frændr, deyr sjalfr it sama, ek veit einn, at aldregi deyr: dómr um dauðan hvern.	Bort dör din hjord, bort dö dina fränder och sjelf dör du äfven: men ett vet jag, som aldrig dör, domen om den som dog.

Tegnér har selv bearbejdet disse strofer i 2. romance ”Kung Bele och Thorsten Vikingson”, hvor Thorsten ”snart hundraårig, / och ärrig som en runsten, och silfverhårig” fremsiger følgende visdomsord til Frithiof i strofe 29:

Du sjelf dör hän, och hän dör hvad dig tillhör;
men en ting vet jag, Frithiof, som aldrig dör,
och det är domen öfver död man: derföre
hvad ädelt är du vilje, hvad rätt du göre.

Eddadigtning og runer

Ud fra en moderne synsvinkel tangerer det historieforfalskning at skrive oldislandske eddadigte med middelalderruner, der tilmed – som det er tilfældet på Tegnér-statuen – er af østnordisk proveniens. Men brugen af runer på statuen afspejler en sejlivet forestilling om, at de oldgamle kvad på et tidspunkt blev nedskrevet med runer.

Den danske renæssancerunolog Ole Worm (1588–1654) var den første videnskabsmand, som trykte eddadigte og andre norrøne tekster med runer, og helt frem til slutningen af 1800-tallet var det den almindelige opfattelse, at de islandske sagaer hvilede på en runeskrevet tradition.¹⁰ I den romantiske litteratur var tanken om runeskrevne genstande som vist ovenfor populære. Det gælder foruden i Norden måske særligt i England, hvor Thomas Percys ”Five Pieces of Runic Poetry Translated from the Icelandic Language” 1763 blev et både direkte og kulturelt modeskabende ”bevis” på runernes brug i oldtidslitteraturen.¹¹

9 Afzelius 1818, s. 18.

10 Se fx Wills 2004.

11 Rix 2009.

Blandt de genuine runestenstekster findes naturligvis en del, oftest simpelt allittererende, poetiske indslag, mens mere komplekse versemål kendes sporadisk med den ølandske Karlevi-stens dróttkvad-strofe som et ret enestående eksempel. Blandt de længere metriske indskrifter er Rök-indskriften ligeledes i særklasse. Der er dog kun få direkte overlap til eddadigtningen og det kun i form af enkeltgloser og undertiden kenninger.

I norske middelalderindskrifter findes få citater fra edda- og skjaldedigtning. Eksempelvis giver en runepind fra Bergen anledning til at rette en læsefejl i selveste Codex Regius.¹² Ligeledes er et fragment af Harald Hardrådes Gamanvísur blevet påvist af Karin Fjellhammer Seim blandt Bryggen-indskrifterne fra Bergen.¹³ De norske runeindskrifter byder også på komplekse gåder med tilknytning til runedigtene.¹⁴ Men alt dette er naturligvis af mindre relevans for denne artikel.

Moderne runeindskrifter

Tegnér-statuens indskrift indskriver sig i en omfattende, efterreformatorsk tradition for brug af runer i historiserende øjemed. Indskrifterne er ofte citater fra kendte runeindskrifter eller norrøne tekster og kvad, men det kan også være til lejligheden komponerede indskrifter. Området er lidet udforsket, og endnu mindre er systematisk registreret, når man ser bort fra en efterhånden bedaget artikel om det danske materiale af Anders Bæksted.¹⁵

Blandt de formentlig tidlige, svenske eksempler på historiserende runeindskrifter kan nævnes Petter Salans runestensformede ”Efwighetens Runehäll” tiltænkt dronning Ulrika Eleonoras katafalk i 1693. I Uppsala kan man stadig bese den imponerende runesten rejst 1698 af Olof Rudbeck d.ä. efter Olof Verelius (død 1682) med et langt hyldestdigt. Længere oppe i tiden finder man runer på Johan Gustaf Liljegrens (død 1837) gravsten i Stockholm. I København bærer flere kulturpersonligheders gravsten fra 1800-tallet runeindskrifter: Werner Abrahamsson (død 1812), Rasmus Rask (død 1832), George Stephens (død 1895). Men disse runesten og runeindskrifter kan ikke rigtig sammenlignes med Tegnér-statuens.

Uden for den monumentale brug af runer findes der naturligvis en mængde indskrifter i stambøger, på løsgenstande osv., og der ligger en stor og kulturhistorisk vigtig opgave i at få samlet og beskrevet disse ”moderne” runer, om ikke andet så fordi der jævnligt dukker runefund op som muligvis – muligvis ikke – må afskrives som forfalskninger eller yngre indskrifter.¹⁶

I vores egen tidsepoke har vi talrige mere forgængelige skriftbærende medier, som også rummer moderne runeindskrifter: graffiti i det offentlige rum, kommercielle og private elektroniske billeder og tekster og – ja det lader sig ikke skjule – endog tatoveringer

12 Liestøl 1964, s. 43 f.

13 Seim 1986.

14 Se fx Louis-Jensen 1994.

15 Bæksted 1939.

16 Se fx Moltke 1982 og Gustavson 2012.

på private steder. Alt sammen noget, der i sig selv giver anledning til at interessere sig for emnet. For hvem ved, måske er disse runeindskrifter – midt i deres forgængelighed – med til at etablere et rygte, der med Tegnér-statuen i venlig erindring kan vare evigt.¹⁷ Til Per Stille vil jeg slutte med digterkongens egne visdomsord (Frithjofs saga, 2. sang, strofe 15):

En man förutom vänner, om än så stark,
dör hän, som stam i öcken med skalad bark.
Men vänsäll man han trifves, som träd i lunden,
där bäcken vattnar roten och storm är bunden

Litteratur:

- Afzelius, Arvid August (1818), *Sæmund den vises edda. Sånger af Nordens äldsta skalder*. Stockholm.
- Bæksted, Anders (1939), 'Vore yngste runeindskrifter', *Danske Studier* 1939, s. 111–138.
- Clausen, Henrik Nikolai (1877), *Optegnelser om mit Levneds og min Tids Historie*. København.
- Gustavson, Helmer (2012): 'Därom tvistade de lärde: den sensationella runinskriften på nålbrynet från Sigtuna', *Fornvännen* 107, s. 89–95.
- Göransson, Johan (1750), *Bautil, det är: alle Svea ok Götha rikens runstenar upreste ifrån verldenes år 2000 til Christi år 1000...* Stockholm.
- Liestøl, Aslak (1964), *Runer frå Bryggen*. Særtrykk av "Viking" 1963. Bergen.
- Louis-Jensen, Jonna (1994). 'Norrøne navnegåder', *Nordica Bergensia* 4, s. 35–42.
- Moltke, Erik (1982), "'Falske" runeindskrifter'. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1982, s. 5–12.
- Ploug, Carl (1862), *Samlede Digte*, København.
- Rix, Robert W. (2009), 'The Afterlife of a Death Song: Reception of Ragnar Lodbrog's Poem in Britain Until the end of the Eighteenth Century', *Studia Neophilologica* 81, s. 53–68.
- Seim, Karin Fjellhammer (1986), 'Fragment av Harald Hardrådes Gamanvísur overlevert i runer på Bryggen i Bergen', *Maal og Minne* 1986, s. 30–41.
- Sohlman, August (1853), 'Carl Gustaf Qvarnström', *Svea Folk-kalender för 1854*, s. 149–155.
- Tegnér, Esaias (1842), *Frithjofs saga*, Sjunde upplagan, Stockholm.
- Wills, Tarrin J. (2004), 'The Third Grammatical Treatise and Ole Worm's Literature Runica', *Scandinavian Studies* 76, s. 439–458.
- Ölands runinskrifter* granskade och tolkade af Sven Söderberg och Erik Brate. Sveriges runinskrifter utgifna af Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm 1900–1906.

---

17 Tak til Thomas Rydén, Lunds universitet, for drøftelser omkring Tegnér-statuens runesten.